

Inhoud

Inleiding 7

Kleine criminaliteit en geweld 11

- 1618 *Haere gewoonlycke dieverye continueerende* 11
- 1618 *Zoe sult ghij menigd genoth krijgen* 16
- 1637 *Wesende den bekende fameuse diefegge, en hoer* 21
- 1661 *Al souden sij oock versticken off tot pulver verbranden* 24
- 1677 *D'oude lichaemen in stucken gehackt dat sij hutspot noemen* 32
- 1714 *Zoo zal ik stelen tegens den beste dief die er in de stad is* 36
- 1719 *Heijdens & heijdinne bij de placaten van den Landen geproscribeert* 42
- 1724 *Sonder eenige conniventie oft dissimulatie* 46
- 1746 *Om sijn schulden te betaalen* 50
- 1755 *Ick sal hem leeren het goet aen stukken te slaen* 55
- 1771 *Die aan zijn hals hong met of aan de neusdoek die aan de tralien was vastgemaakt* 58

Dienstmeidenrumoer 65

- 1696 *Brantstigtinge en dieverije met geweld van een domestique en dienstbode* 71
- 1715 *Dan dat haar onregt aangedaen was* 76
- 1732 *De coulang niet gestoolen en nog nooijt in haar handen gehad te hebben* 83
- 1766 *Een seer schoon kloek wel gemaakt vrouwmens* 88

Moord en doodslag 95

- 1641 *Seijd sulcks door den borse ghedaen te hebben* 96
- 1674 *Laet los ick steeck u door u vleijs* 98
- 1685 *Dat den jood weder bij sigh selven quam en geraes maeckte* 106

- 1706 *Die das heel stijf had toegetrocken* 112
 1731 *Ik wil mijn selver liever verdoen, als langer so te leven* 117
 1755 *In de keetenen des Duijvels* 121
 1761 *Ik heb een wrok en dat wil ik wreken* 128
 1761 *Ik waarschouw je datje van mijn lijf afblijft* 132

Zedenmisdriven 139

- 1651 *Liden wilt ghij een mooi dingentje zien?* 140
 1688 *Rachelen* 147
 1708 *Vuijle vleeslijke conversatie* 153
 1746 *Int' fundament van hem jongen gestoken* 157
 1798 *Heb jelui nog niet genoeg gelold* 160
 1799 *Mag ik een lekkere zoen?* 164

Bedrog 169

- 1619 *Door zijne negligentie ende onachtsaemheijt* 169
 1660 *Het employeren tot vervalschen en naconterfeijten* 172
 1663 *Hebbende een ander in sijn plaats bij d'oostindische compagnie gepresenteert* 180
 1667 *Bovengeseide transporten waeren valsch en gepractiseert om gelt mee te krijgen* 183
 1667 *t'Haren huijse sijn gebracht met hun weesklederen vanden hoofden tot de voeten* 189
 1669 *Het practiseren van valse munt* 191
 1704 *Een persoon genoegsaam naakent* 196
 1724 *Onder malkanderen aan den schout hebben gegeven vier hondert guldens* 202

Oproeren en aanslagen 209

- 1531 *Het Wolhuis en het Vrouwenoproer* 210
 1550-1578 *Dirckisten en Schoutisten* 216
 1622 *Goddeloose en verradersche aenslagen* 224
 1624 *Het Boteroproer en de heksenjacht* 230
 1673 *Om 's Lands Oorlogs Schepen, leggende voor de Palen in brand te doen steken* 233

Noten 243

Inleiding

Na Moord en Doodslag volgde onherroepelijk Galg en Rad. Dat is waar Jan Christemeijer in 1819 over schreef in het boekje *Belangrijke Tafereelen uit de Geschiedenis der lijfstraffelijke Regtspleging, en merkwaardige bijzonderheden uit de levens van geheime misdadigen*.

Christemeijer schreef in het voorwoord dat het zijn bedoeling was om twaalf verhalen aan te bieden. Vanwege de omvang, zo mogen we dat vertalen, is het bij zeven gebleven.¹ Dat was vervolgens geen probleem, want hij werd de meest succesvolle schrijver in het genre ‘verhalen uit de rechtsgeschiedenis’. Er zijn tussen 1819 en 1863 meer dan twintig bundels van zijn hand verschenen.

Er moeten wel een paar kanttekeningen worden geplaatst. Hij vermeldt geen enkele bron, benamingen en dateringen ontbreken en dus is van de meeste van zijn vertellingen met geen mogelijkheid te achterhalen of de verhaalde gebeurtenis werkelijk heeft plaatsgevonden. Duidelijk is, dat er nogal wat berust op lokale plaatselijke vertellingen. De boekjes bevatten ook veel herhalingen, maar dat kan worden gezien als bewijs van zijn succes.

Heeft Christemeijer een aanzet gegeven om terug te zien op de inhoud van de rechtspleging van voor 1811, het jaar van de invoering van uniforme Franse strafwetten? Dat is niet ondenkbaar, want in de jaren daarna verschenen verschillende terugblikken, nu met een meer beschouwend karakter over wat er zoal mis was in en met de rechtspraak van voor die tijd.

Zo schreef Jacobus Koning in 1828 zijn *Geschiedkundige aantekeningen, betreffende de Lijfstraffelijke Regtsoefening* en Maurits van Hall een aantal stukken tussen 1848 en 1854.² De laatste ging uitvoerig in op de invloed van de ‘Nieuwe Menslievendheid’, de Verlichting, op de Nederlandse rechtspraak. Dat viel helaas nogal mee en hij vergat ook te vermelden dat hij zelf deelgenoot was in het Comité van Justitie in Amsterdam, dat tot 1798 nog alles in het werk stelde om de oude regels van strafvordering te handhaven.

Dat werd noodzakelijk geoordeeld, omdat, ongeacht bewijs, een bekentenis doorslaggevend was voor de vonniswijzing. De onwillige verdachte kon, ongeacht het bewijs, door pijniging worden gedwongen het strafbare feit toe te geven, waarmee tevens hoger beroep werd uitgesloten.

Dat onderwerp was sinds anderhalve eeuw al een pijnpunt, naast het gebrek aan rechtsbijstand en de ongelijkheid in de rechtspleging. De laatste poging om te komen tot enige humanisering in de strafvervolgning, werd in 1773 nog van tafel geveegd.

Koning was ook niet vrij van een vleugje hypocrisie. Hij was vóór 1811 een aantal jaren griffier. Hij wist wat er gaande was. Hij schreef over het 'falen van de justitie' én de 'verdorven mensheid'. Hij vermeldde niet wat er inhoudelijk mis was met de rechtspraak en evenmin dat die verdorven mensheid een wel heel beperkte visie betrof van de elitaire bovenlaag waar hij zelf deel van uitmaakte.

Het is niet de bedoeling om een academische verhandeling voor te schotelen. Het moet wel duidelijk zijn dat de vroegmoderne samenleving een andere was dan die waarin wij leven. Hoe anders denken wij over wat toen als 'normaal' werd ervaren en wat wij nu als verschrikkelijk discriminerend of zelfs misdadig zien. De standenmaatschappij, die nauwelijks een eeuw achter ons ligt, betekende een regelrechte uitbuiting van de overgrote meerderheid van de bevolking, die nauwelijks een dak boven het hoofd had en die van de ene op de andere dag met een grijpstuiver moest zien rond te komen; als dat al lukte. Dat betekende ook achterstelling van vreemdelingen, waar vandaan dan ook, mensenhandel, exploitatie van kinderen, vervolging van mensen met een andere geaardheid dan die welke van de kansel als goddelijke gave werd gepreekt.

In een tijd waarin de scheiding der machten hier nog moest worden uitgevonden, was de justitie een instrument van de heersende klasse en de manier waarop 'recht' werd gehandhaafd of toegepast, betekende naar de huidige maatstaven juist een 'criminalisering' van velen.

Al wat wij nu zien als uitwassen, maar toen als norm, kan de samenleving vóór die van ons, niet zo maar worden verweten; er werd anders gedacht en anders aanvaard. Als het gaat over schending van de eigentijdse regels en moraal, dan kan er géén sprake zijn van rechtvaardiging. Dat procesregels niet voor iedereen gelijk waren, is al wrang, maar dat is het nog meer, als die eigentijdse regelgeving werd genegeerd, met voeten werd getreden, of wel héél erg elastisch werd toegepast, ten bate van het ego, de carrière of persoonlijk gewin van diegenen die aan het roer stonden.

Er is gepoogd enige criminele feiten te groeperen zoals in de inhoud vermeld. Gaat het over eenvoudige diefstal, dan is er geen discussie over ‘kleine criminaliteit’, maar aan de zelfkant gebeurde er van alles en onder het begrip ‘van kwaad tot erger’, varieerde dat van zaken met een onbenullig begin – in onze ogen – tot een catastrofaal einde.

Doel is een beeld te geven wat feitelijk plaatsvond, in die voorbije samenleving, met als bron gerechtelijke stukken die bewaard zijn gebleven. Het is geen ‘selectie’ van gebeurtenissen; het is een ‘greep’ uit een enorme hoeveelheid, met enig commentaar of een vraagteken tussen de regels door: spannend, droevig, triest, soms met wat ironie, maar geen vrolijke bedlectuur.

Kleine criminaliteit en geweld

Volgens de huidige normen worden alle feiten die tot zes jaar hechtenis kunnen worden bestraft gerekend tot 'kleine criminaliteit'. Dat is heel erg ruim in vergelijking met de strafrechtspraak destijds. Individuele diefstal, openbare dronkenschap, 'pijpenstellerij', baldadigheid, et cetera (los van zaken die hierna als afzonderlijk onderwerp worden genoemd) leverden straffen op van enkele dagen of weken 'water en brood', een stadsontzegging of bannissement. Het laatste kon al desastreus zijn, want zonder enig middel van bestaan door het land zwerven, bood geen ander uitzicht dan 'stelen of sterven', voor zover dat als gevolg van het armoedeprobleem ook in de steden al niet het geval was. Maar dit soort vonnissen werkte het 'van kwaad-tot-erger'-scenario in de hand, met als gevolg meervoudige inbraak en diefstal in vereniging en dat werd gevolgd door een schavotstraf, tuchthuis en/of verbanning. Daarmee was het hek van de dam. Wat voor velen begon als een onbenullige misstap of noodzakelijk kwaad, leidde met recidive uiteindelijk toch tot de doodstraf.

1618 › *Haere gewoonlycke dieverye continueerende*

Barbara Wijbrants, alias Friesche Barber, begon haar carrière in 1618 op 25-jarige leeftijd. Zij bediende zich in de loop van de tijd van verschillende namen: Barbara Harmans, Barber Ijsbrants, Barbara Sibolts, met nog enige verscheidenheid aan spelling. Dat maakt het lastig om precies te achterhalen welke Barbara zich zoal waar en wanneer mee bezighield. Het achterhalen van haar staat van dienst is ook vanwege de afwisselende hiaten in de gerechtelijke stukken niet gemakkelijk. Niettemin leidt de reconstructie tot een verzameling van twintig vonnissen in de loop van zestien jaar. Het liep met haar niet fataal af; we verliezen haar in 1634 uit het oog.

Een van de verschillen tussen Barbara en zoveel andere lotgenoten is de leeftijd waarop zij voor het eerst met justitie in aanraking kwam. Gemiddeld was dat rond de 24 jaar; alle onderzochte misdrijven in aanmerking genomen was de jongste zelfs onder de 10 jaar en de oudste zelfs 85. In de categorie ‘kleine criminaliteit’ begonnen de meesten al als ze nog geen twintig waren en bij zedenmisdrijven zelfs nog enige jaren jonger. Met andere woorden: de meeste delinquenten waren al jong van het rechte pad.

Met Barbara was het iets anders. Zij werd in 1593 in Franeker geboren en huwde, 21 jaar, op 3 maart 1614 met Harmen Reijners uit Leeuwarden.³ Verder is over hem of haar in Franeker of Leeuwarden niets te vinden.

Een paar jaar later was zij weg uit Friesland en komt Harmen alleen in administratieve betekenis nog ter sprake. Dat was op 30 juli 1622 bij de aankondiging van haar huwelijk met Meijnaert Maijnaertsz. Zij vermeldde toen weduwe van Harmen te zijn.⁴ Kinderen waren er niet.

Wanneer is Harmen gestorven? Is zij daarom uit Friesland vertrokken en aan lager wal geraakt? Volgens eigen zeggen zou zij al in 1618 uit Hoorn zijn verbannen. Daarna werd zij om onverklaarbare redenen op 30 april 1619 in Amsterdam gearresteerd, maar onder handtasting weer ontslagen. Op 4 december 1621 werd zij voor diefstalletjes op de Prinsengracht en in de Warmoesstraat opnieuw gevonnist.⁵

Vervolgens zou zij ene Manning van Koudum uit Friesland, aan wie zij slaapgelegenheden bood, hebben ingeschakeld om gestolen goed te verkopen. Hangende die zaak, waarvoor zij op 27 november 1621 was opgepakt, bleek dat zij zwanger was. Van wie? Hoe ver? Harmen was dood! Dan komen we uit bij Manning, maar die is niet meer ter sprake gekomen.

Het moet Meijnaert Maijnaertsz, 28 jaar, de volgende man in haar leven, bekend zijn geweest met wie hij in zee ging. De geboden vóór het huwelijk zijn vanwege haar bannissement gedaan in Sloten, waar Meijnaert woonde. Overigens blijkt hier dat beiden niet erg geletterd waren; zij tekenen ieder met een zeer onbeholpen kruisje.⁶

Op 10 mei 1623 was het weer raak. Nu had Barbara het een en ander ontvreemd uit huizen op de Haarlemmerdijk en de Herengracht. Zij was opnieuw in verwachting en daarom werd een lijfstraf ingeruild, nu voor verlenging van haar nog lopende ban. Het lijkt voor de hand te liggen dat Meijnaert wel de vader van dit kind was, maar opnieuw is over hem en een kind niets vermeld.⁷

Een jaar later werd zij weer opgepakt, nu omdat zij van de inmiddels zeven en een half jaar verbanning er nog een jaar of zes in het veld moest doorbrengen en dat dus niet deed. Zij beloofde deemoedig dat zij haar leven echt zou beteren en alsnog zou vertrekken uit de stad.

Men wilde haar geloven, maar er kwam niets van terecht, want nog geen maand later had zij her en der weer een hoeveelheid kleding verzameld, welke buit voor het grootste deel door een andere vrouw bij de lommerd was verzet. Voor wat zij zelf hield, had zij een kleermaker ingeschakeld.

In het ene geval bleek Barbara weg te kunnen komen met een vrachtwagen aan textiel en in het volgende vloog zij feitelijk om niets tegen de kaars. Toch was het oordeel mild. Er behoefde maar twee jaar verbanning te worden bijgeteld.⁸

Zij was inmiddels tegen de dertig, had twee huwelijken – tenminste één en één aankondiging – achter de rug, twee keer een zwangerschap en een of meer ‘bedgenoten’. Maar zij wist de heren kennelijk nog om de vinger te winden, want er was meer aan de hand.

Na de trouwbelofte aan Meijnaert op 30 juli 1622 maakte op 4 december 1624 Christiaen Marcussen uit Edam, weduwnaar van Jannetje Jans, zijn opwachting. Dit keer kon de aantekening wel in Amsterdam plaatsvinden, want zij gebruikte de naam Barbara Sibolts. Ze gaf opnieuw op weduwe van Harmen te zijn. Die man moet toch wel wat voor haar hebben betekend.

Hoe dat nu zat met Meijnaert is volstrekt onduidelijk. Zijn zij wel getrouwd? Was hij inmiddels dood? Heeft hij de benen genomen? Misschien pleegde Barbara onder de naam van Sibolts wel bigamie? In ieder geval had er een lampje moeten gaan branden op het stadhuis toen weduwe Barbara onder een andere naam wel haar gestorven echtgenoot noemde. Toch kwam zij er weer mee weg.⁹

Overigens, ook Christiaen is in haar verhaal niet meer voorgekomen. Laten we maar aannemen dat het geluk van korte duur was, want kort hierna was een akkefietje gesignaleerd in Workum waarbij Barbara was betrokken, terwijl Christiaen in Zeeland was.

Het geheel, waarvoor zij op 5 oktober 1627 terechtstond, was omvangrijk. We mogen ervan uitgaan dat de schout inlichtingen inwon bij zijn collegae van verschillende jurisdicties, want er werd een omvangrijke lijst samengesteld van al die zaken die hier en daar van haar bekend waren. Dat betekende dat zij op 4 november 1627 werd veroordeeld tot geseling, brandmerking en nog een verlenging van zes jaar ban; vanaf oorspronkelijk 2 november 1621 bij elkaar nu zestien en een half jaar.¹⁰

Barbara vertrok inderdaad en kwam terecht in Utrecht. Erg gelukkig was dat niet. Het is onbekend wat daar gebeurde, maar het vonnis van 12 januari 1628 loog er niet om: geseling en brandmerking onder de galg, zes jaar tuchthuis en eeuwige ban.¹¹

Volgens eigen zeggen wist zij binnen drie jaar te ontsnappen, want op 26 oktober 1630 – hoe onbegrijpelijk ook – werd op het stadhuis het voor-nemen van een vierde huwelijk opgetekend, nu met Willem Coenraets uit Aken, een bewerker van schapenleer en weduwnaar van Jannetje Jans. Zij gaf nu op negen jaar weduwe te zijn van Harmen; de mannen na hem zijn onvermeld gebleven.¹²

Willem had nog kinderen tot zijn last, want in de aantekening is opgeno-men dat hij aan de verplichtingen van de weeskamer had voldaan. Niette-min horen we over deze kinderen verder niets. Woonachtig op de Prinsen-gracht, bij elkaar of vlak bij elkaar, en zij een aantrekkelijke vrouw zijnde, afgeleid van al die mannen die een rol speelden in haar verhaal, is het aan-nemelijk dat hij zomaar voor haar is gevallen.

Toch zal hij weinig plezier aan deze verbintenis hebben beleefd. Al na iets meer dan twee maanden werd zij weer opgepakt, nadat zij bij de bure-n op bezoek was geweest. Die hadden nadien enig zilverwerk gemist. Zij had nog jaren van verbanning te gaan en daar werden nog eens twee jaar aan toegevoegd.¹³

Zij ging haar eigen weg. In juni 1631 ging het mis in Haarlem, maar dat bleek pas bij de samenvatting in een van de laatste sententies. In augustus was ze weer terug in Amsterdam. Zij bood aan op een kindje te passen van een vrouw die zich als min elders had verhuurd. Bij terugkomst miste de vrouw een behoorlijke hoeveelheid textiel.

‘Haere gewoonlycke dieverye continueerende’, werd haar nu zeer kwalijk genomen. Daarbij kwam aan het licht dat zij naast haar huwelijk met Wil-lem Coenraets nog een verhouding had met andere mannen, waarvoor zij werd geëtiketteerd als hoer.

Vreemd is dat er met betrekking tot deze feiten wel een vonnis is, maar geen confessie. Op 13 augustus werd zij veroordeeld tot vijf jaar Spinhuis. Aan dit vonnis werd, krachtens aantekening in de marge, zonder opgave van reden, op 21 juli 1732 nog eens vier jaar bannissement toegevoegd.¹⁴

Op 5 augustus 1632 volgde de apotheose; inderdaad een fraai sluitstuk. Het ziet ernaar uit dat zij in zeer korte tijd op een drietal adressen een re-cordhoeveelheid kleding buitmaakte. In tegenstelling tot haar voorgaande handelwijze was zij voor de verkoop zelf de boer opgegaan en wellicht heeft

Pikeursplaats, circa 1650, R. Nooms (1623-1664). Links de Derde Regulierspoort, rechts de Pikeursplaats.

het verblijf op de Pikeursplaats, in die tijd een beruchte plek voorbij de Regulierspoort, haar de das omgedaan. De justitie nam de tijd om haar staat van dienst vanaf haar eerste verschijnen in Amsterdam na te gaan. In het vonnis werd alles punt voor punt opgesomd en dat leverde haar een straf op *puna proxima mortis*, dat wil zeggen ‘de dood het meest nabij’:

‘om met een strop om de hals aan de galg te worden gebonden ten-einde de dood- en lijfstraffen van die dag te zien, waarna geseling en brandmerking volgde met levenslange opsluiting in het Spinhuis.’¹⁵

Zo stond zij op het middaguur van zaterdag 29 januari 1633 met nog vier mannen, van begin twintig, op het schavot. Eerst werd Gerrit van Riembroek uit Purmerend opgehangen. Daarna was het de beurt aan Jan Pieters uit Amsterdam en Barbara, die beiden de genoemde straf kregen en ten slotte volgden Cornelis Gillis uit Zwartsluis en Jan Hendrixsz uit Leiden, die alleen werden gezeseld.¹⁶

Dan was er nog een merkwaardig slot. Nadat zij inmiddels ruim een jaar in het Spinhuis was opgeborgen, werd zij volgens een notitie in de marge van het laatste vonnis op 17 maart 1634, nog eens beschuldigd van diefstal. Ditmaal zonder gevolg, maar op 16 augustus van hetzelfde jaar werd haar levenslange gevangenisstraf omgezet in levenslange verbanning vanwege haar ‘zwangerschap’! Hoe was dat mogelijk, terwijl zij al bijna een jaar in het Spinhuis zat? Toch is dat het laatste wat we van haar vernemen.

Als we alles bij elkaar tellen wat Barbara in de loop van de tijd heeft versleept, dan is dat wel een aardig kledingmagazijn, met nog een afdeling huishoudelijke artikelen. Uiteindelijk kan, zoals in zoveel van deze gevallen, de kanttekening worden geplaatst dat het de magistraat toch niet onbekend kon zijn, dat al die verbanningen niets uithaalden. Wat had een ongeletterde jonge vrouw uit den vreemde hier te zoeken? Opsluiting was even zinloos als verbanning. Er was geen oplossing.

De criminaliteit nam alleen maar toe, niet als randverschijnsel van de Gouden Eeuw in aanvang, maar als weggeschilderd element van de zo succesvolle Republiek.

Dat bleef zo, totdat na de werkkampen in de provincie in het begin van de negentiende eeuw, de toenemende industrialisatie werkgelegenheid ging bieden en vervolgens, nog veel later, toen er werkelijk wat werd gedaan aan fatsoenlijke huisvesting en armoedebestrijding.

Tot die tijd moeten we het doen met beschrijvingen van een worsteling om het bestaan door velen, die daarmee naam hebben gemaakt in drie eeuwen rechtsgeschiedenis.

1618 › *Zoe sult ghij menigd genoth krijgen*

Albert Albertsen en zijn vrouw Anna Jans, vinden we als een van de eersten in het eerste zogeheten ‘secrete’ (geheime) confessieboek van Amsterdam. Dat belooft wat. Wat was er zo geheim dat hun verhoor niet als een gewone confessie werd opgetekend?

Waarom waren er secrete confessieboeken? Verhoren dienden volgens de gangbare strafvervolging – de Ordonnantien op de Stijl van Procederen van 1570 – te worden afgenomen met vooraf geformuleerde vragen in een formulier waarop de verdachte in beginsel slechts met ja of neen diende te antwoorden. Gedurende een verhoor werd toch vaak toelichting gevraagd of gegeven, getuigen deden hun zegje of er kwamen nieuwe vragen. De griffier maakte notities. Alle processtukken dienden vertrouwelijk op het schoutskantoor te worden bewaard. In de weinige bewaard gebleven procesdossiers worden die vragenformulieren ook wel gevonden, met daarnaast losse notities, getuigenverhooren, adviezen en vonnisoverwegingen.

Waarom die verhoren, confessies, of vooral samenvattingen daarvan, werden overgeschreven in aparte boeken is onbekend. Op afstand zou kunnen worden geconcludeerd dat die boeken handig waren om in terug te bladeren, in plaats van stapels papier. Er werd bij recidive ook geregeld naar voorgaande delicten verwezen.

Met de vertrouwelijkheid was het slecht gesteld. Vooral in de achttiende eeuw informeerden pamflettisten en broodschrijvers de straat met hun verhalen, ontleend aan die ‘vertrouwelijke’ informatie uit processtukken, soms zelfs nog voordat vonnis was gewezen.

Als de secrete boeken inderdaad een middel vormden om de vertrouwelijkheid te bewaren, dan is onduidelijk waarom bepaalde zaken wel en andere niet in die boeken zijn opgenomen. Het eerste boek bevat wel een paar zeer aparte gevallen, maar in het algemeen toch geen zaken die naar het zich laat aanzien ‘extra’ geheim zouden moeten blijven.

Anders is dat met het tweede boek. Een belangrijk deel daarvan is ingeruimd voor de berechting van deelnemers aan het Boteroproer van 1624. Dat wordt gevolgd door een handvol treurige zaken van kindermisbruik. Geheimhouding ligt in die gevallen wel voor de hand. Het Boteroproer vond plaats in een roerige periode en meer herrie was niet gewenst. Net als nu, was kindermisbruik zeer gevoelig; het zijn ook de eerste uitgebreide beschrijvingen daarvan.

Met het derde boek is het weer net als het eerste: een variëteit aan zaken waarvan niet duidelijk is waarom die geheim moesten blijven.

De volgende delen betreffen vooral sodomiegevallen, een zeer precair onderwerp in de achttiende eeuw, maar daarnaast ook andere zedenzaken en heel opvallend specifieke zaken betreffende ‘vuiligheden’, waarbij vrouwen waren betrokken die vervolgens werden gekwalificeerd als ‘lolhoeren’.

Het is in ieder geval onduidelijk waarom Albert en Anna in dit duistere geheel terecht zijn gekomen. Of toch niet?

Zij stellen ons onmiddellijk voor een raadsel. Volgens het intekenregister van de kerk huwden zij in het vroege voorjaar van 1617.¹⁷ Hij gaf op 26 jaar

oud en bakkersgezel te zijn, uit Hamburg. Anna liet weten dat zij 27 jaar was, uit Beveren. Beiden tekenden met een kruisje.

Echter, toen zij in mei 1718 voor het gerecht verantwoording aflegden, bleek Albert nog maar 23 jaar te zijn en zich bezig te houden met het maken van trippen (pantoffels of sandalen). Anna, nu afkomstig van Oldenburg, was waardin. Volgens Koning die van deze zaak ook verslag deed,¹⁸ waren beiden echter ‘opkopers’ van gestolen goederen.

Ongeacht de onduidelijkheid over leeftijd, herkomst en bezigheden is wel zeker dat het over dezelfde personen gaat. Die vage vaststelling van de identiteit van verdachten of de onzorgvuldigheid in de optekeningen is kenmerkend voor de volgende twee eeuwen. Voor ons is het soms lastig om ‘wie, wat, waar, waarom, et cetera’ vast te stellen. Voor de heren van het gerecht destijds was dat wellicht eenvoudiger, of het werd, als het onduidelijk was, eenvoudig genegeerd.

Albert werd gevangengenomen omdat hij zeventien ellen Engels laken zou hebben gestolen. Hij beweerde dat twee maanden eerder in Beverwijk te hebben gekocht. Later hoorde hij pas dat de partij gestolen was. Barend Gerritsen, als getuige opgevoerd, zou hebben gewaarschuwd dat het gestolen goed betrof, overigens nadat hij er zelf al een kwart van had verkocht. Wie was de dief en wie was de heler?

Anna bevestigde het verhaal van haar man en voegde er aan toe dat die Barend betrokken was bij de verkoop van het spul op Rapenburg.

Tot zover een eenvoudig verslag van diefstal en heling, maar ... daar ging het helemaal niet om. Er ontbreekt het nodige aan informatie, want wat volgt kan niet zomaar uit de lucht zijn komen vallen.

Anna werd volgens de eis van de schout onderworpen aan pijniging, aan de paal gesteld, opgehesen en weer neergelaten. Een simpele weergave, want het betekende dat zij met gewichten aan de voeten werd opgehaald en werd geselsd om te vertellen wat er werkelijk aan de hand was.

Zij vertelde nu dat Maartje Cornelis uit Kopenhagen half december 1617 bij haar in huis was gekomen. Anna had zich tegenover haar beklaagd dat zij en haar man geen handel hadden. Maartje wist raad: als je een doodshoofd onder je drempel begraaft, dan zal je daar veel genot, voordeel, van hebben.

De daad werd bij het woord gevoegd en Maartje was niet te beroerd om met Albert het IJ over te steken om te zien of daar op het galgenveld een doodshoofd kon worden gevonden.